

בובה של פעולה אחת

לעיתים בונים בובה שיכולה לעשות פעולה אחת בלבד, אבל נוצר רושם שהיא יכולה לעשות כל דבר. בקרקס המריינטות העממי למשל, כל בובה בנויה לביצוע תרגיל מסוים: אחת יכולה לרכוב על אופניים, אחרת יכולה ללכת על כדור גדול או על חבל. צווארה של בובה אחת נמתח ומתארך פי שלושה מאורכו הרגיל, וגפיה של חברתה ניתקים מן הגוף ומתחברים אליו בחזרה. נראה שבובות הקרקס מסוגלות ליותר מרוב הבובות, אבל בעצם מדובר בבובות של "פנט" אחד. רוכבת האופניים למשל, מחוברת למושב ולפדלים. היא לא יכולה אפילו לעמוד על שתי רגליים...

בובות שותות

בהצגה פיית המרציפן (של נטליה רוזנטל ורוני מוסמזון נלקן) יוצאים הילדה מיק והגמד טינו למסע. אבל הדרך מוצפת, מה יעשו? ההצלה מגיעה בדמות ענק ידידותי שמתכופף ושותה את כל המים (כלומר את הבד הכחול שנפרש על הבמה...). איך יכולה בובה לשתות? בקלות רבה: בקצהו הפנימי של הפה יש פתח. המפעילה תופסת את ה"מים" בשפתייה של הבובה ומושכת אותם פנימה, כלומר מושכת את הבד לתוך הפה. הרושם שנוצר הוא פלאי: הבובה ממש בולעת את המים! לענק של פיית המרציפן אין ידיים או רגליים. אין לו שום כישורים מלבד יכולת השתייה שלו. זה מה שהוא צריך לעשות. לשתות את המים. לא פחות ולא יותר.

57

ואם נחזור לרגע לבובת השיכור של אוֹפֶרְצוֹב (שעליה דיברנו בתחנת "זמנים מודרניים"), זוכרים ששאלנו את עצמנו איך היא שותה את הוודקה מהבקבוק? פשוט מאוד: אל פיה של הבובה מחובר צינור, והוודקה או קרוב לוודאי – המים, נשפכים אל שקית חבויה בבטנה של הבובה, הרחק מעיני הקהל...

סיכום ביניים

כדי לסכם את מה שלמדנו עד כה נחזור לבובה המתיישבת. פירטנו את הפעולות הקטנות המרכיבות את הפעולה הגדולה, ועכשיו הגיע הזמן לפרט אפילו יותר: הבובה מגיעה לבמה מתנשמת ומתנשפת. אנחנו מבינים שהלכה זמן רב. היא כבר עייפה ומחפשת מקום לנוח. והנה היא מבחינה בכיסא! היא עוצרת את נשימתה לרגע, קופאת על מקומה, ואז היא מתרפה ונאנחת בהקלה. אין צורך במילים כדי להבין את מחשבותיה: כיסא! מקום לנוח... היא מתקרבת אל הכיסא ולא סתם מתיישבת: היא מפילה את עצמה לתוכו עד שמישהו צועק: "זהירות!" היא קופאת באמצע התנועה, לפני שגופה נוגע במושב. לאט לאט היא מתרוממת ומסתכלת לצדדים, מחפשת את מקור הקול. ושוב צעקה: "זהירות!" היא מסתרת מאחורי הכיסא ומציצה. ממה צריך להיזהר? היא מחפשת את הסכנה. "יש נעץ על הכיסא!" מכריז הקול. היא מגיחה ממחבוא ומביטה בכיסא, רואה את הנעץ ומסתובבת אל מקור הקול: "לזה התכוונת?" היא כאילו שואלת. לרגע חשבה שהאינדיאנים מתקיפים... היא לא אומרת את זה במילים, אבל לפי אנחת הרווחה שלה ברור שחששה מסכנה הרבה יותר גדולה. היא נדה בראשה לאות תודה ואולי אפילו קדה קידה קטנה לעבר הקול, ואז היא חוזרת ומביטה בנעץ, מתכופפת אליו, מסלקת אותו מהכיסא, מפנה את גבה ומתיישבת בהנאה. סוף סוף... נו טוב, אז בובה התיישבה על כיסא. מה ההתרגשות הגדולה? זאת לא בדיוק הרפתקה עוצרת נשימה... ובכל זאת – בובה, שהיא בסך הכול חפץ דומם, ביצעה סדרת פעולות המאפשרת לקהל להציץ אל עולמה הפנימי, האנושי: היא חיפשה ומצאה, שמעה ובדקה, היא נבהלה קצת יותר ממה שצריך, ולבסוף הבינה ואף הרגישה הכרת תודה. ותוך כדי כך החייתה קצת את היוםיום שלנו, החזירה מעט מן הקסם שנשחק על ידי השגרה...

כיסאו מקום לנוח...

קופאת באמצע התנועה

מסתרת

מגיחה ממחבואה ומביטה

מסלקת את הנעץ

מתיישבת בהנאה

בובנאים מספרים

יצחק פקר ואשתו אסתר עלו מרוסיה ב-1979 והצטרפו לתיאטרון הקרון כשנתיים לאחר הקמתו. יצחק הוא מפעיל בובות מן המעלה הראשונה. אמנות ההפעלה שלו היא אמנות המידה. כיצד להניע את הבובה מה שפחות, כדי לתת לה יותר חיים.

"יש טכניקה שעוזרת בהפעלת בובות," אומר יצחק, "אבל קודם כול אני מעביר דרך הבובה משהו אישי. יש רגעים שהבובה מפעילה אותי. העדינות של היחסים ביני לבין הבובה מאוד חשובה. בלעדי, הבובה אינה קיימת. היא תלויה בי. אני יכול לזרוק אותה או לתת לה חיים. זה מטיל עלי הרבה אחריות. כשאני לוקח בובה אני לא משתולל איתה. להיפך, אני מתחיל מזה שהיא חסרת אונים. אחר כך, כאשר היחסים בינינו מתפתחים, היא יכולה להשתולל ולעשות בלגנים.

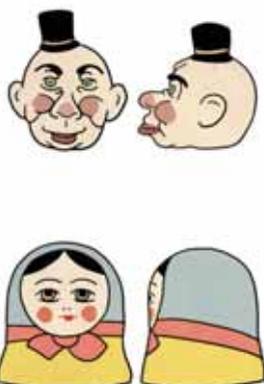
"אני יכול לקחת ליד כל דבר: נייר, מקל, ולהכניס לתוכו את הנשמה שלי. הוא קם והופך לדמות חיה. למדתי הרבה מבעלי-חיים. התבוננתי בחתולים, בכלבים, בחיות בגן-חיות. אין אצלם שום תנועה מיותרת. אותו דבר עם בובות. תנועה אחת יכולה להיות חזקה וברורה יותר משלוש או ארבע תנועות. אפשר להעביר דרכה עולם שלם: גיל, מצב רגשי, מצב בריאותי... אין צורך במילים. הטקסט הוא הדבר האחרון. הרבה פעמים מתחבאים מאחוריו, כאילו המידע עובר דרך המילים. אבל זה בדיוק להיפך. הפעולה הפיזית, התנועה, היא תוצאה של פעולה פנימית שאפשר לקרוא לה כוונה. המתח בין הפעולה הפנימית לחיצונית מעניין את הקהל."

יצחק יודע להשתמש באפשרויות הגלומות בכל בובה. בהצגה העגור והחסידה הוא מצליח להעביר את כל ההססנות של העגור, את כל הבלבול והנזקקות דרך רגל אחת דקיקה עם מפרק יחיד. היא נעה, מקישה, מתקפלת ומתנדנדת שוב ושוב, במהלך קבוע, מין פזמון שחוזר על עצמו לכל אורך ההצגה. הווריאציות הקלות מסגירות את הזמן שחלף, את השינויים הגופניים והרגשיים. במקום לחקות תנועה של עגור שלם, אמיתי, יצחק בוחר פרט מייצג ומפיק ממנו עולם של דקויות. (עוד על העגור והחסידה בתחנת "המפעיל מגלה את עצמו").

עיצוב והנפשה

1. ההפעלה המינימליסטית של יצחק פקר חייבת לא מעט לבובות שבונה לו אשתו. לבובות של אסתר פקר יש פנים ברורות מאוד, אף ארוך המכוון את התנועה כמו חץ, ועיניים גדולות המבליטות את המבט. היחסים בין הראש לגוף יוצרים תחושה ברורה של מרכז כובד. התנועה קיימת כבר בעיצוב. על יצחק מוטל רק להמשיך את הכיוון של הבובה. הבובות מספיק נייטרליות כדי להכיל כל רגש – בכי, צחוק, עצב, שמחה – ועם זאת, יש להן אופי ברור. הן נראות כאילו עצרו לרגע באמצע משפט, באמצע פעולה

שאיננו יודעים מהי, על סף של רגש. יצחק צריך לתת רק דחיפה קלה כדי להכניס את הבובה למצב המתבקש.
 2. בובה איננה פסל; פסל יכול לקפוא בתנוחה מרתקת, אבל ברגע שננסה להפעיל אותו, כלומר להפוך אותו לבובה, הוא ייראה תקוע וחסר חיים. פסל יכול להיות מפורט מאוד. ברגע שנפעיל אותו "יִיטְשְׁטֹשׁוּ" הפרטים היפים. הבובה מתקיימת בתנועה; פנים נקיות וברורות מאפשרות יותר הבעה. גם לתאורה יש חלק בהנפשה: ההצללות המשתנות יוצרות רושם שהפנים זזות.

פנים שטוחות "נעלמות" בפרופיל

61

3. יש כל מיני "פִּטְנָטִים", טיפים קטנים, שיוצרים אשליה של חיים; כאשר מעצבים ראש של בובה כדאי להסתכל עליו מכל הכיוונים, להזיז אותו כל הזמן כדי לראות אותו בתנועה. ראש עם נפח ופרופיל עדיף על פנים שטוחות. אפשר לעצב את הפנים בצורה לא סימטרית: למשל, עין אחת פקוחה והשנייה קצת פחות, או פה שחציו שמוט בעצב וחציו מתרומם בחיך קל. כשנסובב את הבובה תשתנה ההבעה שלה מעצב לשמחה. באותו אופן אפשר לטפל גם בחלק התחתון והעליון של הפנים. למשל: פה פתוח בפליאה ועיניים מצומצמות. כאשר נרים או נוריד את ראש הבובה, היא תעבור מפליאה לאכזבה או מתקווה לספק...

4. האף הוא החלק החשוב ביותר בפנים של הבובה. הוא מסמן את כיוון המבט. (יותר מהעיניים!) אם בכל זאת מעצבים עיניים, כדאי לצבוע אותן בלכה שקופה, ואפשר גם להדביק פִּיטִים או לשבץ חרוזים מבריקים שיחיו את מבטה של הבובה.

(טיפים נוספים הנוגעים לעיצוב הבובה ולאפיונה אפשר למצוא בתחנה הבאה, בראיון עם אמנית הספוג רויטל אריאלי.)

בוננאים מספרים

רוני

"דמויות יכולות להיוולד מתוך קול. יש בגופנו חללים שונים, נפחים שונים, ולא בכולם אנחנו משתמשים בדיבור רגיל. כאשר מתרגלים עבודה קולית אפשר לנתב את הקול ולתת לו להדהד ממקומות שונים בגוף. אם מדברים 'דרך האף' למשל, הקול נשמע מאנפך. אם משמיעים קול כשהפה פתוח לרווחה, אפשר להרגיש אותו בצוואר." (נסו ותיווכחו. מרגישים? שומעים את הדמות החדשה?) "כשחיפשתי קולות לדמויות בהצגה **אגדת ירושה-ליים**, ניסיתי להבין מה משוחרר ומה עצור באופייה של כל דמות ואיך זה מתבטא בקול שלה: איפה הוא מהדהד ואיפה הוא חסום. ניסיתי 'לחקות' את המצב הפנימי של כל דמות ומשם להפיק את הקול שלה. לרשע מצאתי קול גרוני (ממוקד בחלק האחורי של הצוואר, הרחק מן הלב), לענק - קול נמוך ועמוק (מהדהד מהחלק התחתון והרחב של הגוף, הרחק מהראש החושב) ולאהובה קול פעמונים צלול (מסתלסל מהראש למעלה למעלה)... שמונה דמויות שונות מצאתי בגופי, בהתאם ל"מסלולים" השונים שעבר הקול. הסתובבתי לי בבית ו'דיברתי' אותו. אם מישהו היה רואה אותי במקרה הוא היה חושב שהשתגעתי... אבל כך הכרתי אותו, דרך הקול, ויכולתי להגיד לנטליה רוזנטל (מעצבת ההצגה) איך הן נראות."

קולה של הבובה

יוסף: קסם מקסים! אני כל כך אוהב תיאטרון בובות...
רוני: בטח, כי אתה בעצמך בובה.
יוסף: מה פתאום...
רוני: מה, אתה לא בובה?
יוסף: לא, אני יוסף.
רוני: כן, יוסף, אבל אתה לא במקרה גם קצת... בובה? איך אתה חושב, למשל, שאתה מדבר?
יוסף: מה זאת אומרת? אני מדבר! אני פותח את הפה והמילים יוצאות לי מהפה ואני מדבר ומדבר, מדבר ומדבר, מדבר ו...
רוני: יוסף... תסתכל רגע על הפה שלי בזמן שאתה מדבר ותראה מי מדבר בשבילך.
יוסף: טוב, אני אסתכל על הפה שלך בזמן שאני מדבר ואני אראה ש... (רואה את הפה של רוני זז...)
 ב... ב... באמת את מדברת בשבילי... לא, תפסיקי, אני יכול לדבר לבד! תפסיקי לדבר ואני אדבר לבד!
רוני: בלעדי? בלי שאני אדבר?
יוסף: בלי!
רוני: טוב, בוא ננסה.
יוסף: (מבט לרוני) אז אל תדברי!
רוני: אני לא מדברת.
יוסף: (ושוב מבט) ששש...
רוני: אני לא מדברת!
יוסף: (מבט פתאומי, לתפוס את רוני על חם, אבל היא מפנה את ראשה ושותקת.)
 יוסף פותח פה ומנסה לדבר. לא נשמע קול. מנסה שוב. אין קול ואין מילה. מנסה בשלישית, מתוסכל, מתכנס בעלבון אל חיקה של רוני. רוני מתבוננת בו...)